

POĽSKÝ ZÁLOH A JEHO VPLYV NA VÝVOJ ÚZEMIA SPIŠA POLISH ADVANCE AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF THE SPIŠ AREA

Ivan Vaňa¹

DOI: <https://doi.org/10.24040/pros.13.11.2020.sdtsp.100-112>

Abstrakt

Výbojný a cieľavedomý kráľ Žigmund Luxemburský viedol počas svojho panovania mnoho vojen, ktoré však nesmierne zaťažili kráľovskú pokladnicu. Na úspešné pokračovanie v jeho expanzných snahách využil 37 000 kóp českých strieborných grošov požičaných od poľského kráľa, ktorí si splnenie záväzku podmienil zálohom viacerých významných spišských miest a dedín. Záloh však netvoril súvislé územie. Hoc existovali viaceré pokusy o navrátenie zálohovaných miest, k opätovnému pričleneniu k Uhorskému kráľovstvu došlo až po dlhých 360 rokoch v roku 1772. Cieľom nášho príspevku je pomocou odbornej literatúry a archívnych dokumentov priblížiť stav, v ktorom sa zálohované mestá ocitli. Zamerať by sme sa chceli najmä na pozitíva a negatíva tohto stavu – výhody zálohu ale takisto aj rozpory, ktoré sa pri správe zálohovaného územia vyskytovali.

Kľúčové slová

záloh, Uhorské kráľovstvo, Poľsko

Abstract

The rebellious and determined King Žigmund Luxemburský led many wars during his reign which ,however, placed an enormous burden on the royal treasury. To successfully continue his expansion efforts he used 37,000 copies of Czech silver groschen borrowed from the Polish king, who made the fulfillment of the obligation conditional on the advance of several important Spiš towns and villages. However, the advances did not form a continuous territory. Although there were several attempts to return the reserved places, reunification with the Kingdom of Hungary occured after 360 years, in 1772 .The aim of our contribution is to describe a situation of reserved cities in that time by using a specialized literature and archive documents. We would like to focus mainly on the positives and negatives of this situation - the benefits of the advance but also the contradictions that occurred during the administration of the backed area.

¹ Ivan Vaňa, Mgr., Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra dejín štátu a práva – interný doktorand

Keywords

advance, Kingdom of Hungary, Poland

Úvod

V dnešnom právnom poriadku nie je záloh (záložné právo) ničím výnimočným. Veriteľ a dlžník sa môžu, za splnenia zákonom stanovených podmienok, dohodnúť na zabezpečení veriteľovej pohľadávky a jej príslušenstva zriadením záložného práva. Toto sa deje najmä písomnou záložnou zmluvou.² Záložné právo však nie je inštitútom posledných dôb. Už v období stredoveku sa tento inštitút využíval a do zálohu sa dávali panstvá, hrady, mestá. Zrejme najvýznamnejším na našom území bol tzv. poľský (spišský) záloh, ktorým sa budeme bližšie zaoberať v našom príspevku.

Príspevok sme rozdelili do troch kapitol. V prvej kapitole sme považovali za potrebné sa zamerať na stav Uhorského kráľovstva bezprostredne predchádzajúci zálohu a rozobrať dôvody vedúce k tomuto kroku. Gro nášho príspevku tvorí druhá kapitola, v ktorej sa snažíme poskytnúť čo najucelenejší pohľad na pozitíva a negatíva života v zálohovaných mestách, najmä na práva a povinnosti vyplývajúce obyvateľom týchto miest a rozpory pri správe zálohovaných miest. Nakoniec, tretia kapitola rozoberá posledné roky a dôvody zániku zálohu.

V predvečer zálohu

„Nelze sice zapírati, že Zikmund duchem svým nikoli nad obyčejnou míru nevynikal, vyšších darů panovnických, i těch, kterými otec jeho slynul, nedostávalo sa jemu pravě jako bratru jeho Václavovi: ale předčil tohto smělosti, odvahou i přičinlivostí, a rytířským napnutím citu..“ Takto charakterizuje osobu Žigmunda Luxemburského jeden z najvýznamnejších českých historikov František Palacký.³ Charakteristika to bude zrejme pravdivá a vystihujúca osobu kráľa, čo potvrdzujú nielen ďalší významní historici⁴, ale aj

² Viac k záložnému právu: zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, § 151a a nasl.

³ PALACKÝ, F., *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Díl třetí (od roku 1403 až do roku 1439)*. Praha: Nakladatel L. Mazáč v Praze, 1939, s. 96 - 97

⁴ Napr.: PEKAŘ, J., *Žižka a jeho doba. Díl třetí. Žižka. Vůdce revoluce*. Praha: Vesmír, 1930, s. 23 - 24

konanie samotného Žigmunda Luxemburského. Mocenské a územné záujmy Žigmunda spojené s vedením vojny s Benátkami, ale aj stále výraznejším rozmachom Osmanskej ríše, dopĺňané navyše rozmáhajúcim sa husitským hnutím v Českom kráľovstve si vyžadovali práve smelého a odvážneho panovníka.

Neustále vojny a boje mali za následok nedostatok finančných prostriedkov na ich ďalšie vedenie a Žigmund Luxemburský tak bol nútený hľadať spôsoby ako tento stav zvrátiť. Ako možné riešenie sa mu naskytlo vzatie pôžičky od poľského kráľa Vladislava Jagiellonského, s ktorým bol kráľ Žigmund ešte krátky čas pred samotným zálohom vo vojne (kvôli podpore Radu nemeckých rytierov kráľom Žigmundom). Výmenou za poskytnutie 37 000 kôp českých grošov (cca. 100 000 uhorských zlatých)⁵, sa stal záloh 16 spišských miest (13 spišských miest + Lubovnianske domínium s mestami Stará Ľubovňa, Podolíneec a Hniezdne) a viacerých dedín⁶ poľskému kráľovi. Uvedenú sumu odovzdal kráľovi Žigmundovi poľský šľachtic Pavol Gladysz, ktorý sa stal aj prvým starostom zálohovaného územia.⁷ Vladislav túto sumu Žigmundovi požičal na odporúčanie svojich radcov údajne preto, aby si cisára (kráľ Žigmund bol aj rímsko-nemeckým cisárom – z toho vyplývala aj jeho podpora Radu nemeckých rytierov) zaviazal plniť dohodu týkajúcu sa Radu nemeckých rytierov.⁸

Záložná listina bola vyhotovená 8. novembra 1412 v Záhrebe a obsahovala viacero vzájomných práv a povinností oboch podpísaných strán. Priamo zo záložnej listiny vyplýva:

- *Závazok vrátiť požičané peniaze v rovnakej výške alebo v zlate/striebre („...o vrátení týchto peňazí chceme uistiť, a ako je spravodlivé, splatenie toho chceme zabezpečiť.“)*
- *Závazok dať do zálohu 16 spišských miest a dediny k nim patriace („...náš hrad Stará Ľubovňa (Liblio alias Libowla) s mestečkom a mestečko Podolíneec (Podolinecz) s pevnôstkou a dedinami k nim patriacimi, ako aj s nižšie uvedenými*

⁵ SEGEŠ V. – ŠEĐOVA, B., *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/3. 1387 – 1526*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2013, s. 68

⁶ Dokopy 13 dedín. Dvanásť dedín známych vďaka darovaniu sídel Ľubovnianskeho hradného panstva Žigmundom Luxemburským tajnému kancelárovi Imrichovi z Perína v roku 1408 + obec Litmanová. ŠTEVÍK, M., *K vývoju sídelných pomerov na území spišského zálohu v rokoch 1412-1772* In. CHALUPECKÝ, I.(eds.), *Z minulosti Spiša. XX 2012*. Levoča: Spišský dejepisný spolok Levoča, 2012, s. 44-47

⁷ KORMOŠOVÁ, R., *Milníky histórie mesta Spišská Nová Ves. Od najstarších čias po súčasnosť*. Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2009, s. 15 - 17

⁸ SUCHÝ, M., *Zápas o vymanenie spišských miest z poľského zálohu* In. MARSINA, R. a kol., *Spišské mestá v stredoveku I. vydanie*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 57

mestami a mestečkami nachádzajúcimi sa na našom území Spiš v ostrihomskej diecéze, t. j. Hniezdne...“)

- Závazok chrániť a brániť zálohované mestá od akýchkoľvek útokov obyvateľov Uhorského kráľovstva (*„...sľubujeme s dobrým úmyslom a naším kráľovským slovom tieto územia, mestá a dediny od všetkých neprávostí a útokov akýchkoľvek našich obyvateľov brániť a chrániť...“*)
- Právo poľského kráľa a jeho nasledovníkom požívať úžitky a príjmy z týchto miest (*„...všetky úžitky a príjmy tu opísané bez akejkoľvek obavy z úžery tenže pán Vladislav, poľský kráľ, a jeho nasledovníci majú užívať, požívať a radovať sa z nich..“*)
- Právo uhorského kráľa a jeho nasledovníkov požadovať prevzatie a oslobodenie zálohovaných miest zaplatením požičanej sumy (*„...budeme chcieť prevziať a oslobodiť, vtedy našu listinu s privesenou pečaťou nášho Veličenstva tomuže pánovi Vladislavovi, poľskému kráľovi, alebo jeho nasledovníkom, prelátom a barónom jeho kráľovstva dáme prostredníctvom dvoch prisažných...“*)⁹

Samotná listina obsahuje aj postup zaplatenia a spätného prevzatia zálohovaných miest. Nepovažujeme za potrebné sa týmto zaoberať, keďže k postupu vrátenia miest, ako ho opisuje listina nakoniec, ako to uvedieme ďalej, nikdy nedošlo. Omnoho dôležitejšie ale boli už spomenuté ustanovenia o práve užívať a poberať úžitky zo zálohovaných miest, s čím nerozlučne súviseli meniace sa práva a povinnosti obyvateľov týchto miest.

V odbornej literatúre sa nachádzajú aj názory o neplatnosti záložnej zmluvy. Podľa týchto autorov, panovník nemal právo konať bez súhlasu uhorského snemu, pričom podpisy významných cirkevných a svetských hodnostárov sú v tomto prípade nepostačujúce. Navyše listina má súkromnoprávny a nie medzinárodnoprávny charakter, keďže záloh je daný poľskému kráľovi a jeho nástupcom, nie však poľskému štátu.¹⁰

Je dôležité spomenúť skutočnosť, že 13 zo šestnástich zálohovaných miest (okrem Starej Ľubovne, Podolínca a Hniezdneho) bolo pred vznikom zálohu súčasťou Zväzu 24 spišských miest. Zväz sa zálohom rozpadol a vznikla tak Provincia 13 spišských miest

⁹ DVOŘÁK, P. a kolektív autorů, *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2001, s. 168-171

¹⁰ VOJTAS, J., *Spišská Nová Ves 360 rokov v zálohu poľských kráľov* In KURUC, J., *Spišská Nová Ves I*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1968, s. 86-87

(zálohované Poľsku) a Provincia 11 spišských miest (naďalej súčasťou Uhorska – napr. Spišský Štvrtok, Veľký Slavkov, Hrabušice). Provincie sa po rozdelení Zväzu 24 spišských miest vyvíjali rozdielne. Kým Provincia (zálohovaných) 13 spišských miest zaznamenala rozmach, mestá provincie 11 spišských miest postupne klesli na úroveň poddanských dedín.¹¹

Poľský záloh nemal vplyv na zmenu bohoslužobného alebo vyučovacieho jazyka. Poľština sa používala iba v niektorých obciach severného Spiša s goralským obyvateľstvom a len ojedinele ostala používaná ako pozostatok poľskej správy zálohovaných miest (napr. Podolíne).¹²

Čo priniesol záloh spišským mestám ?

Zmena v podobe zálohu, ktorá postihla z dňa na deň viaceré významné spišské mestá, sa prejavila vo viacerých oblastiach spoločenského ale aj politického života. To, či táto zmena priniesla viac pozitív alebo negatív sa pokúsime rozobrať v nasledujúcich bodoch:

1. Správa zálohovaných miest – Mestá a obce, ktoré záloh zahŕňal sa nestali súčasťou Poľského kráľovstva, lež tvorili aj naďalej súčasť Uhorska. Poľský kráľ sa však stal užívateľom tohto územia.¹³ Zálohované územie nazývané aj Starostia Spisz (Spišské starostovstvo) zveroval poľský kráľ do rúk starostom (kapitánom) pochádzajúcim zvyčajne z významných poľských šľachtických rodov.¹⁴ V rokoch 1634-1744 spravoval zálohované územie dedične rod Lubomirských.¹⁵ Starostu zastupovali spočiatku dvaja kasteláni, neskôr podstarostovia. Správnymi centrami sa v prvých rokoch stali Ľubovniansky a Podolínsky hrad (neskôr len Ľubovniansky). Priama správa sa však vykonávala iba nad obcami panstva, ktoré podliehali niektorému z hradov. Ostatným zálohovaným mestám sa nechala výrazná miera samosprávnej autonómie a starosta tak vykonával iba dohľad, vyberanie poplatkov

¹¹ SUCHÝ, M., *Dejiny Levoče I.* Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 62-63

¹² KAEAVSKÝ, M., *Národnostné pomery na Spiši v 18. storočí a v 1. polovici 19. storočia.* Bratislava: Národopisný ústav SAV, 1993, s. 62

¹³ CHALUPECKÝ, I. – SMATANA, M., *Hrad Ľubovňa.* Martin: Osveta, 1987, s. 21

¹⁴ Okrem prvých troch starostov, ktorí boli prepojení na uhorský kráľovský dvor, čo značilo vnímanie dočasnosti zálohu. KURYTKA, J., *Starostwo spiskie (1412-1769/70)* In. GLADKIEWICZ, R. – HOMZA, M., *Terra Scepusiensis. Stav bádania o dejinách Spiša.* Levoča – Wrocław: Kláštorisko – Uniwersytet Wrocławski, 2003, s. 505-506

¹⁵ KORMOŠOVÁ, R., *Milníky histórie mesta Spišská Nová Ves. Od najstarších čias po súčasnosť.* Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2009, s. 17

a sprostredkovanie komunikácie s kráľom.¹⁶ Jednou z povinností starostov bolo aj zabezpečenie odovzdania majetku (zálohovaného územia) nástupcovi bez akejkoľvek ujmy.¹⁷

Mieru autonómie, ktorá bola ponechaná spišským mestám je badať aj na možnosti Provincie 13 spišských miest voliť si každoročne grófa, ako voleného zástupcu stojaceho na čele Provincie, ktorý mal najvyššiu správnu a súdnu právomoc. Grófa volila tzv. Veľká rada (Hundertleit) a popri nej existovala aj tzv. Malá rada (Grafenstuhl), ktorú tvorili gróf a richtári 13 spišských miest. Malá rada mala právo meča a predstavovala odvoláciu inštitúciu.¹⁸ Čo sa cirkevnej správy týka, zálohované mestá si zachovali aj naďalej príslušnosť k ostrihomskej arcidiecéze.¹⁹

2. *Práva zálohovaných miest* – Stav zálohovaných miest, kedy boli aj naďalej súčasťou Uhorska, no ich užívateľom bol poľský kráľ, sa priaznivo prejavil na hospodárskom rozvoji týchto miest, a to najmä vďaka skutočnosti, že zálohované mestá dostávali privilégia od panovníkov oboch krajín.²⁰ O hospodárskom rozvoji svedčia aj sťažnosti levočských remeselníkov zo začiatku 18. storočia. Levoča ako najvýznamnejšie spišské mesto začala pociťovať konkurenciu remeselníkov zálohovaných miest vo viacerých remeslách, čo ovplyvňovalo možnosť odbytu levočských remesiel na Spiši. Môžeme uviesť napríklad porovnanie čižmárskeho remesla. Kým v Levoči pôsobilo (1763) 46 čižmárskych majstrov, v Spišskej Novej Vsi ich bolo v roku 1758 až 52. Ešte výraznejší rozdiel je badať v ševcovskom remesle – Levoča – 13 majstrov, Spišská Nová Ves – 36, Spišské Podhradie – 23, Podolínec – 14. Podobný stav bol aj v krajčírstve, kováčstve alebo mäsiarstve.²¹

Deklarovanie a súpis práv zálohovaných spišských miest nájdeme vo viacerých archívnych dokumentoch nachádzajúcich sa v Spišskom archíve v Levoči.²² V jednom z nich s názvom (voľnejší preklad – nem.) Všeobecný súpis všetkých kráľovských privilégií a slobôd daných trinástim spišským mestám z roku 1747 môžeme nájsť viac ako 20 privilégií

¹⁶ ŠTEVÍK, M., *Z dejín osídlenia a verejnej správy stredovekého Spiša*. Stará Lubovňa: Lubovnianske múzeum, 2005, s. 24-25

¹⁷ MARCINOWSKA, M., *Nález a publikovanie kópie traktátu Stanislava Heraklia Lubomirského* In. CHALUPECKÝ, I.(eds.), *Z minulosti Spiša. XX 2012*. Levoča: Spišský dejepisný spolok Levoča, 2012, s. 73

¹⁸ KORMOŠOVÁ, R., *Milníky histórie mesta Spišská Nová Ves. Od najstarších čias po súčasnosť*. Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2009, s. 17

¹⁹ ŽUDEL, J., *Stolice na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 1984. s. 112

²⁰ ŠTEVÍK, M., *Z dejín osídlenia a verejnej správy stredovekého Spiša*. Stará Lubovňa: Lubovnianske múzeum, 2005, s. 38

²¹ SUCHÝ, M., *Dejiny Levoče I*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 303-306

²² Napr. *Zoznam privilégií 13 spišských miest vyhotovený po r. 1655*, Spišský archív v Levoči, fond Provincie XVI spišských miest, oddelenie Grófsky archív, sign. C1/1, škatuľa 9

(napríklad právo voliť si vlastného richtára a mestskú radu) s uvedením roku ich udelenia a kráľa, ktorý ich udelil. Z uvedeného dokumentu vypláva, že najviac práv týmto mestám udeľoval kráľ Kazimír v rokoch 1459-1462, kráľ Žigmund I. v roku 1539 a kráľ Žigmund August v rokoch 1551-1572.²³

3. *Spory vznikajúce na zálohovanom území* – Hoc zálohované územie patrilo poľskému kráľovi, ten ho zveroval do rúk vysokým hodnostárom z významných šľachtických rodov a to buď za zásluhy alebo za odplatu. Úmysly správcov hradu ale neboli vždy najčestnejšie. Rozmach a bohatstvo spišských miest chceli viacerí z nich využiť vo svoj prospech.

Prvý takýto prípad sa vyskytuje už okolo roku 1459, kedy sa starostom (kapitánom) stáva Preslav z Dimošíc a podkapitánom Andrej Mogrský. Títo hneď od začiatku zaťažili spišské mestá rôznymi dávkami a tých, čo odmietali platiť vyššie poplatky vrhli do väzenia. Spišské mestá sa snažili túto situáciu vyriešiť sťažnosťami adresovanými poľskému panovníkovi, ktorý starostu Preslava trikrát upozornil na rôzne pochybenia.²⁴ Tento prípad však nebol jediným. Podobne konal aj starosta Ján Boner, proti ktorému sa ako zástanca obyvateľov spišských miest postavil aj panovník. Boner vyruboval nové poplatky, robil si nárok na polovicu desiatku, oberal ľudí o testamentárne pozostalosti a žiadal od spišských miest financie na opravu Ľubovnianskeho hradu.²⁵

Vykorisťovaniu spišských miest sa nevyhol ani najznámejší rod Lubomirských, ktorý viac ako storočie zastával funkciu starostu dedične. Svoj vplyv presadzujú v administratívnej, súdnej, daňovej ale aj vojenskej oblasti. Do nového postavenia sa dostáva aj gróf 13 spišských miest, ktorého voľbu musí potvrdiť starosta. Gróf musel navyše skladať sľub do rúk starostu, prípadne aj poľského kráľa.²⁶ Obyvatelia miest sa obracajú na uhorského kráľa s mnohými sťažnosťami, v ktorých uvádzajú, že im majú byť odobrané mlyny, príjmy z krčmy, zavedené nové právo a nové súdy.²⁷ Zmeny nastávajú aj v cirkevnej oblasti. Za starostovania Stanislava Lubomirského v rokoch 1605-1634 prešli farnosti z okolia mesta Stará Ľubovňa pod

²³ Spišský archív v Levoči, fond Provincia XVI spišských miest, oddelenie Grófsky archív, sign. C4, II/73, škatuľa 9

²⁴ CHALUPECKÝ, I. – SMATANA, M., *Hrad Ľubovňa*. Martin: Osveta, 1987, s. 27

²⁵ Tamtiež, s. 34

²⁶ VOJTAS, J., *Spišská Nová Ves 360 rokov v zálohu poľských kráľov* In KURUC, J., *Spišská Nová Ves 1*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1968, s. 97-98

²⁷ Spišský archív v Levoči, fond Provincia XVI spišských miest, oddelenie Grófsky archív- Rôzne žiadosti a sťažnosti 13 spišských miest adresované panovníkovi a starostovi, sign. D2, 1-3, škatuľa 9

právomoc krakovského biskupstva, v ktorej zostali do roku 1786.²⁸ No najmä posledný z rodu Lubomirských Teodor Konštantín Lubomirski, nazývaný „knieža pekelných temnot“, zaťažoval spišské mestá novými a zvýšenými daňami a poplatkami²⁹, ktoré vyberal vopred za celý rok. Okrem iného vyžadoval aj financovanie jeho častých ciest, dávky na vydržiavanie vojakov alebo aj dary k meninám starostu. K jeho počynom patrila aj snaha o zmenu úradnej reči z nemčiny na poľštinu. Aj v tomto prípade sa spišské mestá snažili situáciu vyriešiť sťažnosťami, ktoré adresovali poľskému aj uhorskému kráľovi.³⁰

Poľský kráľ August III. v rámci riešenia nepriaznivej situácie adresoval administrátorovi Spišského starostovstva Andrejovi Moszczenskiemu dňa 6. júla 1745 listinu, v ktorej mu prikazuje, aby nevyžadoval od obyvateľov spišských miest nezvyčajné poplatky a práce na hradoch Lubovňa a Podolínec, vydržiavanie hradných posádok, odovzdávanie služobností pre úradníkov a poplatkov od pozemkov od nich oslobodených, ďalej aby rešpektoval ich právo slobodnej voľby farárov, právo odvolať sa priamo k panovníkovi a aby od evanjelikov nežiadal poplatky, ktoré im nepatria.³¹

Určité spory vznikali aj medzi spišskými zálohovanými a nezálohovanými mestami. Na odstránenie hraničných sporov medzi mestami založenými Poľsku a ostatnými mestami a obcami Spiša boli delegované dve komisie. Prvá z nich sa stretla v roku 1580 a je označovaná ako uhorsko-poľská Rueberova komisia. Z jej rokovania, ktoré sa uskutočnilo 1. júna v obci Toporec, existuje aj zápisnica a uznesenie. Druhá komisia, ktorá bola delegovaná takisto na odstránenie hraničných sporov sa nazývala uhorsko-poľská Barkoczyho komisia, a z jej rokovania, ktoré sa uskutočnilo 18. augusta 1756 v Starej Ľubovni, existuje tiež protokol a uznesenie.³²

4. *Snahy o navrátenie zálohovaných miest* – Ako sme už uviedli vyššie, počítalo sa s dočasnou zálohou so skorým „vykúpením“ a navrátením zálohovaného územia späť do rúk Uhorského kráľovstva. O dočasnosti zálohu svedčí aj ustanovenie prvých troch starostov,

²⁸ MARCINOVÁ, F., *Kniha testamentov Starej Ľubovne 1660-1747 – 1. časť* In: Kolektív autorov, *Zeszyty sadecko-spiskie. Zväzok 4*. Nowy Sacz: Muzeum Okregowe w Nowym Saczu, 2009, s. 107

²⁹ Napr. V účtovnej knihe Podolínca je uvedené. Že v roku 1703 dalo mesto 1606 zlatých na hrad a okrem iného aj 2102 vajec, 528 pínt vína a 4349 sviečok. CHALUPECKÝ, I. – SMATANÁ, M., *Hrad Ľubovňa*. Martin: Osveta, 1987, s. 51

³⁰ KORMOŠOVÁ, R., *Milníky histórie mesta Spišská Nová Ves. Od najstarších čias po súčasnosť*. Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2009, s. 18

³¹ Spišský archív v Levoči, fond Provincia XVI spišských miest, oddelenie Grófsky archív, sign. B II/46, škatuľa 7

³² Spišský archív v Levoči, fond Provincia XVI spišských miest, oddelenie Grófsky archív, sign. B III/1, III/2, škatuľa 9

ktorí boli prepojení na uhorský kráľovský dvor. Poľsko si však postupom času začalo uvedomovať hodnotu a význam spišských miest, v čoho dôsledku začalo sťažovať postup navrátenia zálohu späť Uhorsku. Pritom zo strany Uhorska smerovalo viacero neúspešných pokusov.

Už samotný Žigmund Luxemburský sa za svojho panovania snažil prinavrátiť spišské mestá Uhorsku hneď dvakrát (v rokoch 1419 a 1436).³³ Jeho pokusy však kvôli odporu poradcov poľského kráľa zlyhali. Ako jeden z dôvodov tohto odmietnutia sa uvádza snaha poľského duchovenstva o cirkevné ovládnutie zálohovanej časti Spiša. Podľa niektorých autorov mal kráľ Žigmund Luxemburský právo domáhať sa zálohovaného územia súdnym sporom, ale túto možnosť nevyužil.³⁴

V roku 1440 nastúpil na uhorský trón poľský kráľ Vladislav III. a záloh zrušil a nariadil aj obnovenie Provincie (Zväzu) XXIV spišských miest. Žiaľ navrátenie zálohovaného územia Uhorsku sa neuskutočnilo, a to najmä kvôli bojom medzi kráľom Vladislavom III. a vojskami Jána Jiskru.³⁵ Môžeme však nájsť názor, že samotnou korunováciou poľského kráľa aj za uhorského kráľa, sa záloh zrušil, pretože nastalo splnutie osoby veriteľa a dlžníka a od tohto obdobia boli spišské mestá v zálohu protiprávne.³⁶

O navrátenie sa pokúsil neskôr aj kráľ Matej Korvín, taktiež neúspešne, a záloh sa nepodarilo zrušiť ani Vladislavovi II. Jagelovskému, hoc sa na to zaviazal (1490). Neúspešné boli aj iniciatívy uhorského snemu zo 17. storočia.³⁷ Úplným protipólom, v predchádzajúcom odseku prezentovaného tvrdenia o splnutí osoby veriteľa a dlžníka a teda prináležaní zálohovaného územia Uhorsku, je záver prezentovaný poľským historikom Semkowiczom, ktorý vo svojej knihe uvádza, že územie zálohovaných miest patrí Poľsku, a to na základe premlčacej doby splatnosti pôžičky a Poľsko má preto právo vymáhať navrátenie Spiša. Týmto tendenčným záverom sa autor snažil ovplyvniť mierové konferencie po 1. svetovej vojne pri určovaní južnej hranice Poľska na úkor Spiša (dielo bolo publikované v januári 1919).³⁸ Semkowicz sa odvolával na výrok rozhodcovského súdu, ktorý určil pápež Sixtus IV.

³³ ŽUDEĽ, J., *Stolice na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 1984. s. 112

³⁴ SUCHÝ, M., *Spišské mestá v poľskom zálohu* In. MARSINA, R. a kol., *Spišské mestá v stredoveku 1. vydanie*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 61

³⁵ ŽUDEĽ, J., *Stolice na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 1984. s. 112

³⁶ VOJTAS, J., *Spišská Nová Ves 360 rokov v zálohu poľských kráľov* In KURUC, J., *Spišská Nová Ves 1*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1968, s. 101-102

³⁷ ŽUDEĽ, J., *Stolice na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 1984. s. 112

³⁸ HOMZA, M. . SROKA, S. A., *Štúdie z dejín stredovekého Spiša*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 1998, s.38

v meste Vratislav. Rozhodcovské konanie začalo ako následok snahy kráľa Mateja Korvína získať založené mestá späť splatením nesplatenej pôžičky. Poľská strana sa domnievala, že nárok je premlčaný a preto odmietla platbu prijať a mestá vrátiť. K uznaniu premlčania nároku rozhodcovským súdom však nedošlo.³⁹

Naspäť v Uhorsku

Predzvest'ou konca poľského zálohu bolo obsadenie spišských miest uhorským vojskom v roku 1769. K obsadeniu došlo za súhlasu poľského kráľa Stanislava Augusta, ktorý sa obával ovládnutia tohto územia povstalcami v rámci šľachtického povstania (barská konfederácia). Takéto obsadenie bolo navyše v súlade aj so záložnou listinou, v ktorej sa uhorská strana zaviazala zálohované mestá a dediny chrániť od všetkých neprávostí a útokov.⁴⁰ Nasledujúci rok panovníčka Mária Terézia násilne posunula uhorské hranice hlboko do poľského územia, čím fakticky včlenila zálohované územie späť do Uhorska. O snahe pripojiť spišské mestá k Uhorku informovala aj poľského kráľa listom z 26. januára 1771 v ktorom uviedla: „...nemôžem tomu zabrániť a neoznámim Vám Veličenstvu, že bez ohľadu na vyjednávanie a v dôsledku uplatnenia môjho práva, mám v úmysle odňať za súčasných podmienok časť môjho kráľovstva, nazývaného Spišské mestá so všetkými príľahlými dedinami.“⁴¹ Oficiálne bolo zálohované územie vrátené Uhorsku v roku 1772 pri prvom delení Poľska. Celý proces návratu sa zavŕšil podpísaním zmluvy o zrušení zálohu v roku 1773.⁴² Túto zmluvu podpísal poľský kráľ a schválil ju aj poľský snem.⁴³ Slávnostný akt navrátenia sa uskutočnil 5. novembra 1772 v Spišskej Novej Vsi, hrad Ľubovňa bol slávnostne prevzatý 8. novembra 1772, a mestá Stará Ľubovňa, Podolíneec a Hniezdne o deň neskôr.⁴⁴

³⁹ MARCINOWSKA, M., *Nález a publikovanie kópie traktátu Stanislava Heraklia Lubomirského* In. CHALUPECKÝ, I.(eds.), *Z minulosti Spiša. XX 2012*. Levoča: Spišský dejepisný spolok Levoča, 2012, s. 73

⁴⁰ JURKOVÁ, V., *Prvé delenie Poľska a spišský záloh* In. CHALUPECKÝ, I.(eds.), *Z minulosti Spiša. XXI 2013*. Levoča: Spišský dejepisný spolok Levoča, 2013, s. 98

⁴¹ Tamtiež, s. 104

⁴² ŽUDEL, J., *Stolice na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 1984. s. 112

⁴³ KORMOŠOVÁ, R., *Milníky histórie mesta Spišská Nová Ves. Od najstarších čias po súčasnosť*. Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2009, s.33

⁴⁴ CHALUPECKÝ, I. – SMATANÁ, M., *Hrad Ľubovňa*. Martin: Osveta, 1987, s. 56

Po navrátení spišských miest Uhorsku prevzal ich správu spišský župan Ján Čaki ako kráľovský komisár poverený panovníčkou Máriou Teréziou.⁴⁵ Osud miest bol však ešte určitý čas nejasný. Hoc sa uvažovalo o ich začlenení do Spišskej župy, mestá si bránili svoje privilégia a udržovali si vlastné volené orgány. Mária Terézia ich v roku 1774 vyňala spod správy spišského župana. Následne Uhorská miestodržiteľská rada rozhodla o vlastnej samospráve 13 spišských miest. Po pripojení miest Stará Ľubovňa, Podolíneec a Hniezdne (1778) vzniká konečné zloženie Provincie XVI spišských miest so sídlom v Spišskej Novej Vsi. Provincii je udelený erb, pečať aj štatút.⁴⁶ V roku 1876 Provincia definitívne zanikla a mestá sa stali súčasťou Spišskej župy.

Záver

Pôvodná myšlienka dočasnosti zálohu sa po prvých pokusoch o navrátenie zálohovaného územia späť Uhorsku začala javiť ako nereálna. Neochota poľskej strany mala za následok 360 ročné trvanie zálohu. Je možno chybou, že sa priamo v záložnej listine neuviedla povinnosť poľskej strany v prípade splnenia podmienok vrátiť zálohované mestá a dediny Uhorsku. Za obdobie 360 rokov sa udiali mnohé udalosti, ktoré ovplyvnili vývoj spišských miest, či už to boli husitské vpády, reformácia, rekatolizácia alebo morové epidémie. My sme sa však v článku snažili priblížiť najmä zmeny, ktoré spôsobil samotný záloh. Venovali sme sa najčastejším konfliktom, ktoré sa pri správe poľského zálohu objavovali. Tému sme určite nespracovali vyčerpávajúco a ďalšie skúmanie dáva možnosti venovať sa bližšie len niektorým spomenutým problémom.

⁴⁵ KORMOŠOVÁ, R., *Milníky histórie mesta Spišská Nová Ves. Od najstarších čias po súčasnosť*. Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2009, s.34-35

⁴⁶ CHALUPECKÝ, I., *Dejiny Popradu*. Košice: Vydavateľstvo ORIENS, s.r.o., 1998, s.109

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Knižné zdroje

- DVOŘÁK, P. a kolektiv autorů, *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2001, 375 s., ISBN 80-88878-57-8
- GLADKIEWICZ, R. – HOMZA, M., *Terra Scepusiensis. Stav bádania o dejinách Spiša*. Levoča – Wrocław: Kláštorisko – Uniwersytet Wrocławski, 2003, 987 s., ISBN 80-7114-457-6
- HOMZA, M. - SROKA, S. A., *Štúdie z dejín stredovekého Spiša*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 1998, 152 s., ISBN 83-907855-7-9
- CHALUPECKÝ, I., *Dejiny Popradu*. Košice: Vydavateľstvo ORIENS, s.r.o., 1998, 570 s., ISBN 80-88828-12-0
- CHALUPECKÝ, I.(eds.), *Z minulosti Spiša. XX 2012*. Levoča: Spišský dejepisný spolok Levoča, 2012, 285 s., ISBN 978-80-969456-8-9
- CHALUPECKÝ, I.(eds.), *Z minulosti Spiša. XXI 2013*. Levoča: Spišský dejepisný spolok Levoča, 2013, 313 s., ISBN 978-80-971553-0-8
- CHALUPECKÝ, I. – SMATANA, M., *Hrad Lubovňa*. Martin: Osveta, 1987, 107 s.
- KALAVSKÝ, M., *Národnostné pomery na Spiši v 18. storočí a v 1. polovici 19. storočia*. Bratislava: Národopisný ústav SAV, 1993, 118 s.
- Kolektiv autorov, *Zeszyty sadecko-spiskie. Zväzok 4*. Nowy Sacz: Muzeum Okregowe w Nowym Saczu, 2009, 167 s., ISBN 978-83-89989-24-4
- KORMOŠOVÁ, R., *Mílniky histórie mesta Spišská Nová Ves. Od najstarších čias po súčasnosť*. Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2009, 56 s., ISBN 978-80-970129-4-6
- KURUC, J., *Spišská Nová Ves I*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1968,
- MARSINA, R. a kol., *Spišské mestá v stredoveku I. vydanie*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, 176 s.
- PALACKÝ, F., *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Díl třetí (od roku 1403 až do roku 1439)*. Praha: Nakladatel L. Mazáč v Praze, 1939, 678 s.
- PEKAŘ, J., *Žižka a jeho doba. Díl třetí. Žižka. Vůdce revoluce*. Praha: Vesmír, 1930, 330 s.
- SEGEŠ, V. – ŠEĐOVÁ, B., *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/3. 1387 – 1526*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2013, 352 s., e-ISBN 978-80-89523-25-2
- SUCHÝ, M., *Dejiny Levoče I*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, 399 s.

ŠTEVÍK, M., *Z dejín osídlenia a verejnej správy stredovekého Spiša*. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum, 2005, 64 s., ISBN 80-969234-0-4

ŽUDEL, J., *Stolice na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 1984, 200 s.

Archívne dokumenty

Spišský archív v Levoči, fond Provincia XVI spišských miest, oddelenie Grófsky archív, sign. C1/1, škatuľa 9

Spišský archív v Levoči, fond Provincia XVI spišských miest, oddelenie Grófsky archív, sign. C4, II/73, škatuľa 9

Spišský archív v Levoči, fond Provincia XVI spišských miest, oddelenie Grófsky archív-
Rôzne žiadosti a sťažnosti 13 spišských miest adresované panovníkovi a starostovi, sign. D2,
1-3, škatuľa 9

Spišský archív v Levoči, fond Provincia XVI spišských miest, oddelenie Grófsky archív, sign. B II/46, škatuľa 7

Spišský archív v Levoči, fond Provincia XVI spišských miest, oddelenie Grófsky archív, sign. B III/1, III/2, škatuľa 9